

או סיניות, כי אם עבריות. היו אלה ספרי האגדה, הקבלה, הזוהר ושל האר"י. פילוסופיות קדומות אלה נותנות כיום השראה ובסיס מוצק לאמנות העכשווית.

הקונצפציה של המחול העכשווי, השם את הדגש על מקוריות, ייחוד ועבודה סדנאית, מתאימה לנו, לעם קטן ודל־אמצעים, אך עשיר במסורת ושורשים. עם שתמיד היה צריך להתמודד עם מציאות קשה ולתת פתרונות בלתי שגרתיים. המחול העכשווי, אינו זקוק לבתי־האופרה, אולמות גדולים ומפוארים, לתפאורות ותלבושות יקרות. הוא נכון ומתאים לנו.

אולי הרצון להיות כמו כל העמים יוצר אצל חלק מאתנו נטיה להתנער מהמטען שלנו, להיות נאוטראליים, בינלאומיים. אך ההתנערות מהמורשה שלנו מעמידה אותנו בדרגה אחת עם כל אותן תרבויות פרימיטיביות, המשנות את צבעיהן כזיקית לפי כל אופנה חדשה, וכאשר האופנות משתנות לעיתים כה תכופות כמו בימינו, קשה לעמוד במירוץ ונשאלת השאלה אם זה טוב ונחין.

המחול והאמנות העכשווית דורשים מהאומן, כיום יותר מתמיד, עמוד שידרה. עמוד שידרה, שנבנה מתוך התבוננות עמוקה פנימה. מי הוא, מי הם אבותיו, מהי האדמה שעליה הוא דורך, האוויר שהוא נושם. כאן טמון המקור לאסוציאציות, דימויים וטעם, שיפיהו חיים בחומר ובגישה העכשווית לאמנות. זה המקור שינחה אותו מה לברור, מה לאמץ ומה ידחה.

כיום, במבט לאחור, נדמה לי שמרוב התלהבותנו לאמץ את הטכניקה של מרתה גראהם יחד עם הקמת להקת בת־שבע וההתלהבות המוצדקת שיש לנו מלהקה מקצועית על רמה בינלאומית, דחקנו לקרן זווית מפעלי־חיים של אמנים כמו ירדנה כהן, גרטרוד קראוס ואחרים, שנסו, עם הרבה אמונה ואהבה ואכפתיות, למצוא את עמוד־השדרה שלנו. כמובן שהן עשו זאת בטכניקות וקונצפציות שאינן מודרניות כיום, אך אסור לשכוח, שהן היו מודרניות בזמנן. הן הניחו אבן־יסוד ראשונה לבנין, שהדורות הבאים היו צריכים לפתח, להעמיק, ולהעשיר תוך כדי הסתכלות מתמדת החוצה, מעבר לים, ופנימה אל תוך עצמם.

יש לדעת שאנו זה אנו, והם אלה הם. מה שהם עושים, שם מעבר לים, חייב לעניין, לסקרן אותנו, ואף חייבים להתנסות בו. אם מה שנעשה שם מתאים וטוב לנו, הרי שנשמח לאמץ אותו בדרכנו אנו, ואם לא, הרי נפגשנו, ראינו ונפרדנו. ■

החופש שניתן לאמן היוצר במאה זו, הביא עמו בכל תחומי האומנויות גלים של נסיונות וחדושים בקצב שלא ידענו בעבר. אם נזכר באותם חוקים נוקשים של מה, איך וכיצד יש ליצור, שכבלו את האמנים במשך מאות בשנים, נוכל להעריך שבעתיים את החופש שיש לנו כיום, ושאיפשר את כל פריצות הדרך הרבות שנעשו. החופש יש לטפחו ולעודדו, אך גם לשמור עליו שלא ינוצל לרעה כמסתור לחוסר מקצועיות. יש לתת לאמנים את הכלים הדרושים להתמודד עם החופש הרב, עם "הכל מותר". העדר גבולות יכול להעשות מפחיד ואף מסוכן.

אם בעבר חוקי ההרמוניה והאסתטיקה, המבנה וכו' יצרו קריטריונים ומשענת בטוחה לגבי איכות העבודה, הרי כיום זקוק האמן ליכולת שפוט וידע גדולים יותר, מכיון שהוא עצמו יוצר את הקריטריונים והמסגרת לעבודתו. כדי שיוכל להחליט מה לברור מתוך אין סוף האפשרויות הקיימות כיום, וכדי שיהיה מסוגל לקבוע לעצמו את המגבלות שיתחמו את עבודתו, הוא זקוק לידע מקצועי רב, וגם לעמוד שדרה איתן, השואב את חוסנו מהתבוננות והסתכלות עמוקה וכנה פנימה, אל תוך עצמו.

הנטיה הבולטת כיום לשלב אמנויות, כאשר מדיום אחד חובק ומתמזג ברעהו, פותחת אופקים חדשים. אך קיימת סכנה גדולה מבעבר לשטחיות, בלבול, והרדיפה אחרי הסממן החיצוני, ה"גימיק": הפיכת הטפל והקלוש לעיקר. עקירה מהירה מדי של יום האתמול בפני כל הנעשה והמתרחש ברגע זה, לפני שהקודם הספיק להכות שורשים ולתת פרי בשל, שיוכל להבחן בפרספקטיבה, יצר הרבה בלבול ושרלטניות.

נוצרה תחושה של עייפות ואולי של חוסר מוצא, אצל אמנים רבים. אחרי שבמשך עשרות בשנים הובילה ארה"ב את האמנויות העכשוויות, קיימת שם כיום התרפקות על המזרח הרחוק. ההסתכלות מזרחה איננה חדשה, אלא שעכשיו, נוסף לסקרנות להכיר את הזר, השונה והאקזוטי, מתלווה לה כמיהה עזה להשען על משהו מוצק, חכם ובשל עד כדי התבטלות עצמית בפניו. באחת הסנדאות של Tai Chi, בהן השתתפתי, אמר המורה הסיני לתלמידיו האמריקאים, המתגמדים מרב הערצה: "גם האות A שלכם (הדגש על שלכם!) יפה."

כשנכנסתי לחנויות הספרים הרבות, המטפלות בספרות המזרח, הוקפתי בפילוסופיות ותורות זרות Tao, I Ching, זן, בודהיזם וכדומה. להפתעתי, אחד המדפים המשתרעים מהרצפה לתקרה היה מלא ספרים ועליהם אותיות לא יפניות